IDA-VIRUMAA ÕIGLASE ÜLEMINEKU JÄTKAMISE DEKLARATSIOON

I. Taust ja õiglase ülemineku jätkamise põhimõtted

Ida-Virumaa seisab silmitsi Eesti kõige ulatuslikuma majandusliku ja ühiskondliku ümberkujundamisega. Aastakümneid maakonna tööhõivet, majandust ja identiteeti kujundanud põlevkivisektori osatähtsuse kiire vähenemine on toonud kaasa muutused töökohtades, ettevõtluses, kohalike omavalitsuste tulubaasis ning inimeste ja kogukondade toimetulekus. Samas on see loonud võimaluse kujundada Ida-Virumaast mitmekesise majandusega, uuenduslik, rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ja hea elukeskkonnaga tööstuspiirkond.

Euroopa Liidu Õiglase Ülemineku Fondi rakendamine on olnud oluline samm maakonna ümberkujundamise toetamisel. Fondi toel on käivitatud investeeringuid, toetatud ettevõtluse mitmekesistamist, tööjõu oskuste ning sotsiaal- ja tervishoiuteenuste arendamist ja piirkonna elukeskkonna parandamist. See on pikaajaline ühiskondlik muutus, mille õnnestumist tuleb hinnata eelkõige selle järgi, kas inimestel on võimalik saada väärikat tööd, tagada toimetulekut, omandada uusi teadmisi ja oskusi ning näha oma tulevikku Ida-Virumaal. Otsustav on see, kas muutused loovad piisavalt uusi ja kõrgema lisandväärtusega töökohti, suurendavad elanike sissetulekuid, tugevdavad piirkonna arenguvõimet ning annavad inimestele põhjuse siduda oma tulevik Ida-Virumaaga.

Ida-Virumaa põlevkivisektori ümberkujundamise majanduslikud ja sotsiaalsed mõjud ei lõpe Euroopa Liidu Õiglase Ülemineku Fondi vahendite kasutamisega 2029. aastal. Vaja on riiklikult tagada üleminekupoliitika järjepidevus, milleks tuleb ühendada majanduslik, sotsiaalne ja keskkonnaalane areng ning vältida rahastamise ja tegevuste katkemist. Selleks vajab Ida-Virumaa eristuvat ja kohapõhist arengupoliitikat, mis arvestab piirkonna tööstusliku pärandi, tööjõu struktuuri, rahvastiku vähenemine ja vananemise, keelelise mitmekesisuse ning piiriäärse asendiga.

Ida-Virumaa tuleviku kujundamine peab olema Eesti riigi pikaajalise arengupoliitika lahutamatu osa. Koostatav riigiplaan ja üleriigiline planeering „Eesti 2050“ peavad andma vastuse küsimusele, milline on Ida-Virumaa koht Eesti tulevases asustus-, majandus- ja julgeolekustruktuuris ning milliseid riiklikke otsuseid ja investeeringuid on vaja selle rolli tugevdamiseks. Koostöö peab olema püsiv, sisuline ja tulemustele suunatud.

II. Deklaratsiooniga taotletavad muutused

Meie, deklaratsiooniga ühinejad, peame vajalikuks jätkata Ida-Virumaa õiglast üleminekut vähemalt aastani 2040 ning kutsume Vabariigi Valitsust, kohalikke omavalitsusi, ettevõtjaid, teadus- ja haridusasutusi ning kodanikuühendusi sõlmima pikaajalist arengukokkulepet. Peame vajalikuks, et Ida-Virumaa arengut käsitletaks

riigiplaani koostamisel ning üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ elluviimisel riikliku prioriteedina.

1. **Sõlmida Ida-Virumaa pikaajaline arengulepe aastani 2040.**

Tegemist on poliitilise otsusega, et Ida-Virumaa õiglane üleminek jätkub ka pärast Euroopa Liidu Õiglase Ülemineku Fondi praeguse rahastamisperioodi lõppu. Selleks:

- kutsume Vabariigi Valitsust ja Ida-Virumaa partnereid koostama hiljemalt 2027. aasta jooksul pikaajalise arenguleppe, milles määratakse kindlaks: a) Ida-Virumaa majanduse ümberkujundamise strateegilised eesmärgid ja prioriteetsed investeeringud; b) riigi, kohalike omavalitsuste ja teiste partnerite kohustused ning vastutus; c) rahastamise põhimõtted ja allikad aastateks 2028–2034; d) tulemuste hindamise näitajad ja iga-aastane aruandlus.

Arengulepe peab olema seotud riigiplaani, üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“, Ida-Viru maakonna arengustrateegia ja Euroopa Liidu järgmise rahastamisperioodi kavandamisega. Lepe peab määrama, millised riiklikud investeeringud ja poliitikameetmed on vajalikud Ida-Virumaa arengupotentsiaali kasutamiseks ning millise ajakava järgi need ellu viiakse.

2. **Määrata Ida-Virumaa strateegiline roll riigiplaanis ja üleriigilises planeeringus „Eesti 2050“.**

Ida-Virumaa areng vajab selget pikaajalist ruumilist visiooni, mis arvestab rahvastikumuutusi, majanduse ümberkujundamist, asustuse kestlikkust ja riigi julgeolekuvajadusi. Eesmärk on vältida olukorda, kus üleriigilistes arengudokumentides seatakse piirkondliku tasakaalustatuse eesmärgid, kuid riigi valdkondlikud investeeringud ja otsused neid tegelikkuses ei toeta.

Peame vajalikuks, et „Eesti 2050” ja riigiplaani koostamisel ja elluviimisel:

- määratakse Ida-Virumaa roll Eesti strateegilise tööstus-, energia- ja julgeolekupiirkonnana ning sellest tulenevad riiklikud arendusvajadused ja seotakse need Ida-Virumaa arenguleppe prioriteetidega;
- hinnatakse rahvastiku vähenemise ja vananemise mõju asustusele, elamufondile, teenusvõrgule ja kohalike omavalitsuste finantsvõimekusele;
- määratakse Ida-Virumaa toimepiirkonnad ning avalike teenuste, töökohtade ja elamuarenduse ruumilise korralduse põhimõtted;
- kujundatakse Ida-Viru linnastu – Kiviõli, Kohtla-Järve, Jõhvi, Sillamäe ja Narva – terviklikult toimivaks, üksteist täiendavate majandus-, töökohtade ja avalike teenuste keskustega piirkonnaks;
- jätkatakse tööstuse arenguks vajalike maa-alade, energia- ja transpordiühenduste ning riiklikult oluliste taristuinvesteeringute elluviimist;
- tagatakse Ida-Virumaa parem ühendatus Tallinna, Tartu ja teiste Eesti majanduskeskustega, sealhulgas kiirete ja töökindlate ühistranspordiühenduste kaudu;
- kavandatakse põlevkivitööstusest vabanevate maa-alade ja taristu uued kasutusvõimalused, arvestades keskkonnaseisundit ja ettevõtluse vajadusi.

Kutsume Vabariigi Valitsust koostama koostöös Ida-Virumaa partneritega hiljemalt 2027. aastal Ida-Virumaa ruumilise arengu ja strateegiliste investeeringute tegevuskava, mis

täpsustab „Eesti 2050" põhimõtete rakendamist maakonnas ja on sisendiks riigiplaani investeeringuvalikutele.

3. **Tagada õiglase ülemineku rahastamise järjepidevus.**

Peame vajalikuks, et Vabariigi Valitsus näeks Euroopa Liidu 2028–2034 eelarveperioodi vahendite kavandamisel ette Ida-Virumaa õiglase ülemineku jätkamiseks selgelt määratud rahastamisvõimalused. Selleks teeme ettepaneku:

- kujundada Ida-Virumaa jaoks sihitud arenguprogramm, mis ühendab Euroopa Liidu, riigi ja erasektori investeeringud;
- rakendada piirkonna eripära arvestavaid toetustingimusi, sealhulgas vajaduse korral madalamat omafinantseeringu määra;
- laiendada toetuste kõrval arenguks laenude, garantiide ja omakapitaliinstrumentide kasutamist;
- tagada üleminek seniselt fondipõhiselt rahastamiselt uuele programmile ilma põhjendamatu katkestuseta;
- kujundada suuremate investeeringute ettevalmistamiseks riigi ja kohalike omavalitsuste ühine projektide portfell, mis võimaldab varakult hinnata projektide tasuvust, ruumilist mõju ja rahastamisvõimalusi.

Rahastamise suurus ja jaotus tuleb määrata investeeringuvajaduste ning seniste meetmete tulemuslikkuse hindamise põhjal. Rahastamisotsuste tegemisel tuleb lisaks üksikprojektide majanduslikule tasuvusele hinnata nende mõju piirkonna tööhõivele, rahvastiku arengule, ettevõtluskeskkonnale ja riigi territoriaalsele sidususele tervikuna.

4. **Kujundada Ida-Virumaast nüüdisaegse ja mitmekesise tööstuse kasvupiirkond.**

Ida-Virumaa majanduse tulevik peab toetuma tööstuslike kompetentside ja taristu kasutamisele ning uute suurema lisandväärtusega majandusharude arendamisele. Eelistatud arengusuundadena näeme:

- energiatehnoloogiat ja energiasalvestust;
- strateegiliste materjalide töötlemist ja väärindamist;
- keemiatööstus;
- ringmajandust ning ressursitõhusat tootmist;
- masina-, metalli- ja kaitsetööstust;
- digi- ja automatiseerimistehnoloogiaid;
- logistika, sadamateenused ja sinimajandus;
- põlevkivi- ja tööstuspärandit ning looduskeskkonda väärtustavaid turismiteenuseid.

Oluline on toetada nii suurettevõtete investeeringuid kui ka kohalike väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arengut ning nende sidumist uute tööstuslike väärtusahelatega, aidates vähendada investeeringutega seotud riske, ning parandada vajaliku taristu, energia, kapitali ja oskustööjõu kättesaadavust.

Määrata riigiplaanis Ida-Virumaa tööstusliku arengu seisukohalt kriitilised riiklikud investeeringud, sealhulgas elektrivõrgu võimsuste, energiatootmise ja -salvestuse taristu, tööstusalade ühenduste ning transpordi- ja logistikasüsteemide jaoks.

Ida-Virumaa energiajulgeoleku ja Eesti elektrisüsteemi varustuskindluse tagamiseks peame vajalikuks, et uute juhitavate elektritootmisvõimsuste rajamisel ja nende toetusmeetmete kujundamisel arvestataks kütusevarustuse riskidega. Kuna Eestil puudub omamaine maagaas ja arvestatav gaasihoidla, teeme ettepaneku seada varustuskindluse hangetes tingimuseks kahekütuselisus, mis võimaldab elektrijaamadel töötada lisaks gaasile ka jaama juures ladustatud vedelkütusel. Varukütusena tuleb võimaldada kasutada kodumaisest põlevkiviõlist toodetud kütuseid ning eelistada selliste elektrijaamade rajamist Ida-Virumaale, kus on olemas kütuse tootmine, elektrivõrgu ühendused ja tööstustaristu.

Peame vajalikuks kujundada Ida-Virumaal investeeringute ettevalmistamise terviklahendus, mis ühendab sobivate tööstusalade pakkumise, planeeringud, taristuvõimsused, lubade menetlemise ja tööjõu ettevalmistamise. Eesmärk on vähendada investeeringute elluviimise aega ja suurendada piirkonna atraktiivsust nii Eesti kui ka välisinvestoritele.

5. Tagada põlevkivisektori töötajatele õiglane üleminek uutele töökohtadele.
Peame vajalikuks kujundada terviklik töötajate üleminekuprogramm, mis arvestab põlevkivisektori töökohtade vähenemise tegeliku ajakava ja mõjutatud inimeste vajadustega. Programm peab hõlmama:

- töötajate individuaalset karjääri- ja ümberõppenõustamist;
- töötamise ajal pakutavat täiendus- ja ümberõpet;
- tööandjatega koostöös korraldatavat praktilist õpet;
- sissetulekukaitset ja tööturule naasmise toetust;
- vanemaealiste töötajate erivajadusi;
- põlevkivisektoriga seotud alltöövõtjate ja teiste mõjutatud ettevõtete töötajaid.

Ükski töötaja ei tohiks jääda majanduse ümberkujundamise tõttu vajaliku nõustamise, ümberõppe ja tööturutoeta. Töötajate üleminekuprogramm tuleb siduda uute tööstusinvesteeringute ajakavaga, et ümberõpe vastaks võimalikult täpselt Ida-Virumaal loodavatele töökohtadele ja ettevõtete tegelikule tööjõuvajadusele.

6. Investeerida inimkapitali ja peatada piirkonna arenguvõime nõrgenemine.
Ida-Virumaa tulevik sõltub sellest, kas piirkonnas on piisavalt oskustega inimesi ning kas noored ja spetsialistid soovivad seal elada ja töötada. Peame vajalikuks:

- tugevdada kutse- ja kõrghariduse sidemeid piirkonna ettevõtlusega;
- arendada tehnoloogia-, inseneeria-, digi- ja roheoskusi;
- toetada kvaliteetset eestikeelset haridust ja keeleõpet;
- luua noortele praktikakohti, ettevõtlusvõimalusi ja karjäärivõimalusi;
- toetada vajalike spetsialistide piirkonda tööle ja elama asumist;
- parandada tervishoiu-, sotsiaal- ja teiste avalike teenuste kättesaadavust.

„Eesti 2050" ruumilise arengu eesmärkidest lähtudes tuleb kujundada Ida-Virumaal rahvastikumuutustega kohanev, kuid arenguvõimalusi loov asustus- ja teenusvõrk. See eeldab riigi ja kohalike omavalitsuste kokkulepet haridus-, tervishoiu-, sotsiaal- ja teiste avalike teenuste pikaajalises korralduses.

Peame vajalikuks seada eraldi eesmärgiks noorte ja tööealiste elanike väljarände vähendamise ning piirkonda elama ja tööle asumise soodustamise. Selle saavutamiseks tuleb ühendada ettevõtlusinvesteeringud elamufondi uuendamise, haridusvõimaluste ja kvaliteetse elukeskkonna arendamisega.

7. Kujundada Ida-Virumaast atraktiivne ja turvaline elukeskkond.

Majanduslikud investeeringud peavad käima käsikäes elukeskkonna uuendamisega. Selleks:

- jätkata tööstusalade korrastamist ja uute kasutusvõimaluste loomist, elamufondi uuendamist, avaliku ruumi kvaliteedi tõstmist, liiklemisühenduste parandamist ning kultuuri- ja kogukonnaelu toetamist.

Ida-Virumaa piiriäärne asend annab erilise tähenduse elanikkonnakaitsele, kriisivalmidusele, energiajulgeolekule ja ühiskondlikule sidususele. Nende arendamine peab olema osa maakonna pikaajalisest investeeringuprogrammist.

Ida-Virumaa julgeoleku tugevdamine peab hõlmama lisaks riigikaitsele ka elanikkonnakaitset, elutähtsate teenuste toimepidevust, transpordi- ja energiataristu töökindlust ning kogukondade sidusust. Neid vajadusi tuleb arvestada riigi ruumilise arengu ja investeeringute kavandamisel.

8. Luua õiglase ülemineku jätkamiseks ühine juhtimis- ja seiresüsteem.

Teeme ettepaneku kujundada Vabariigi Valitsuse ja Ida-Virumaa partnerite ühine juhtimismudel. Selleks:

- määrata Vabariigi Valitsuse poolt vastutav minister, kelle ülesanne on koordineerida Ida-Virumaa arenguleppe elluviimist ja tagada ministeeriumide poliitikate, riigiplaani investeeringute ja Euroopa Liidu rahastamismeetmete kooskõla;
- moodustada riigi ja piirkonna ühine arenguleppe nõukogu, mis kinnitab arenguleppe tegevuskava, jälgib selle elluviimist ning teeb ettepanekuid riiklike investeeringute ja meetmete kohandamiseks;
- luua avalik tulemusnäitajate süsteem, mis võimaldab hinnata tööhõive, ettevõtluse lisandväärtuse, investeeringute, elanike sissetulekute, rahvastiku arengu ja elukeskkonna muutusi, mille põhjal tehakse kord aastas vajalikud otsused järgmiseks perioodiks.

III. Lõppsõnum

Õiglase ülemineku tegelik õnnestumine selgub sellest, kas suudame kujundada Ida-Virumaal uue majandusliku võimekuse, pakkuda inimestele kindlustunnet ja luua

tingimused, kus Ida-Virumaa on hea paik elamiseks, töötamiseks, õppimiseks ja ettevõtluseks.
Ida-Virumaa tulevik on Eesti tulevik. Ida-Virumaa õiglane üleminek peab saama osaks Eesti pikaajalisest arengukokkuleppest.

Deklaratsiooni allkirjastajad:

Tauno Võhmar, Alutaguse vallavanem

Vallo Reimaa, Jõhvi vallavanem

Evelyn Danilov, Kohtla-Järve linnapea

Dmitri Dmitrijev, Lüganuse vallavanem

Urbo Vaarmann, Narva Linnavolikogu esimees

Maksim Iljin, Narva-Jõesuu linnapea

Tõnis Kalberg, Sillamäe linnapea

Ida-Virumaa Omavalitsuste Liit
EESTI

Jõhvis 4. novembril 2026